

Nr 301.

Av herr **Månsson** i Hagaström, om skrivelse till Kungl. Maj:t
angående anordnande av en fri högskola för de kropps-
arbetande folkklasserna.

I vårt land som på så många andra håll har man under de gångna årtiondena så ensidigt skattat åt den materiella kulturens höjande, att man rent av glömt att människan lever icke allenast av bröd. Icke heller samhället i sin helhet kan göra detsamma. Det behöves att även det andliga livet på något så när anständigt sätt tillgodoses, och detta har icke skett under senare tider. Det är nödigt att nu något mer göres för detsamma, helst som en liten del av de pengar, som vi hoppas kunna spara på inskränkandet av utgifterna till militärväsendet, kunna användas härtill. Ett höjande av det andliga livet i vårt land är för resten en värnplikt, långt nödigare än den, på vilken vi under trettio år öst ut sådana massor av miljoner kronor. Ty för var och en är det nu uppenbart, att i samma mån som större medborgargrupper kallas till deltagandet i avgörandet av statens öden, ligger det i samhällets intresse att utrusta dem, som skola bli den breda allmänhetens talsmän, med något större kunskaper och en vidare syn på samhällsföreteelserna än de vanligen hittills varit utrustade med. Sker ej något mer än hittills för upplysningens höjande, hotas de breda lagren av de fördärligaste villfarelser och hela samhället kan kännbart få lida av en så oförsvarlig försummelse.

Vårt folk älskar att framträda som ett folkupplysningens släkte. Någon njugghet att tala om har det heller inte visat beträffande anslag till den högre undervisningen. Men vår folkskola står inte mer på det relativt höga plan, som är erforderligt för att fostra ett självstyrkt folk. Vårt skolväsen i allmänhet har därtill en utpräglad odemokratisk prägel. Även om den nu tillsatta skolkommittén lyckas göra folkskolan till botten skola,
Bihang till riksdagens protokoll 1919. 4 saml. 115 häft. (Nr 301—302.) 1

så är därmed icke problemet löst. Vägen till verklig bildning blir för de arbetande folklagren alltjämt törnbeströdd. Huvudhindret är det ekonomiska. Tillträde till universiteten vinner man endast genom läroverken och studiet vid läroverken är genom sin ytterst opraktiska, efter senaste läroverksreform ännu mycket förvärrade organisation lika kraft- som tids-spillande. Man får plottra bort tid och krafter på ett otal illa förbundna ämnen, utan att man egentligen får ordentligt lära sig någonting. Kommer sedan lärjungen — illa matad med kunskaper men, om han är fattig, rikt rustad med skulder — till universitetet, så har han där att emotse en lång och dyrbar studietid, vars ekonomiska svårigheter nu under den våldsamma och säkert långvariga dyrtiden vuxit till det odrägliga. Universitetslärare kan han, även med den största flit och begåvning, under inga omständigheter hoppas bliva. Det ena märkliga fallet efter det andra på senare tid har visat, att även den största vetenskapliga skicklighet hjälper föga i konkurrensen gentemot rikedom och goda förbindelser. Den stolta satsen att alla Sveriges ämbeten stå öppna för var och en, för torparelika väl som för grevesonen, är numera blott en fras, som endast kan användas av okunnighet eller i medvetet syfte att förvill.

Vid 1914 års första riksdag väckte herr Rickard Sandler en motion om att tillträde till statsuniversiteten måtte öppnas för alla. Denna motion förtjänade det varmaste understöd. Men dess givna förutsättning var att det vetenskapliga höjdläget vid universiteten icke får sänkas. Detta medför i sin tur att denna reform icke i nämnvärd grad kan öppna vägen till universiteten för kroppsarbetare, ty dessa sakna i regeln den utbildning, som skulle låta dem tillgodogöra sig en vetenskaplig undervisning av den vid statsuniversiteten nödvändiga arten.

För att överbygga det svalg som i bildningsavseende vilar mellan samhällsklasserna ha de frivilliga folkbildningsrörelserna uppstått. Dessa ha varit folkets egna skapelser. De ha framsprungit ur folkets längtan efter andligt ljus, utformats av och enligt folkets krav och i hög mån letts av folkets egna män. De ha rönt ett vackert understöd från många ur de läroverksbildade klasserna. De ha ock fått röna ett visst men långt ifrån tillräckligt understöd från statens sida. Men de ha lidit av en svår nackdel. De ha blott kommit ett litet stycke till vägs. När den fria folkbildningen nått en viss punkt, stoppar den. Och även i bästa fall stannar den icke blott nedanför vetenskapens utan även den tillräckliga allmänna medborgerliga bildningens tröskel. Folkhögskolorna, den fria folkbildningens höjdpunkter, göra blott en kurs på ett eller i bästa fall två år.

Man har ock, ehuru förnämligast före storstrejken, talat mycket bland vårt lands arbetarkretsar om en arbetarhögskola, närmast tänkt som en överbyggnad på Brunnsviks folkhögskola. Planen har ej förverkligats och synes för närvarande ogörlig av ekonomiska skäl. Det kan ock ifrågasättas, om just den kämpande arbetarrörelsen bör skapa en allmänbildande högskola, ty denna bör liksom folkhögskolan givetvis vara fullständigt partilös. Dessutom räcka näppeligen arbetarorganisationernas medel till.

Staten bör taga initiativet och ledningen och syftet härav vara att bland de breda lagren av folket ge de mera begåvade och för ett offentligt framträdande lämpade formell skicklighet och världsöversikt, vilket är av vikt vid handhavandet av offentliga värv.

Sker ej detta uppstår fara för att våra folkliga representationsförsamlingar bli samhällsfarligt svaga. De som nu stå främst i de folkliga rörelserna ute i bygderna äro till stor del personer, vilka mindre kommit att inta sin ställning på grund av solida kunskaper om samhällets brister och behov än på grund av idealistisk läggning i allmänhet och en viss lätthet att uttrycka sig i ord. Men just denna senare begåvning är en fara för både dem själva och dem som anförtro sig åt deras ledning. Ty genom medfödd talarbegåvning vinna de i början mycket lättköpta framgångar, vilka bära dem fram till förtroendeposter i deras organisationer. Med de växande folkrörelsernas tilltagande styrka sker deras befordran på förtroendeposterna ganska raskt och inom kortare tid än de från början själva kunnat ana stå de rätt som det är i landstingen och riksdagen m. fl. institutioner. De hopade göromålen hindra dem ofta nu att tillgodogöra sig grundliga kunskaper. Och även om så ej är, ligger frestelsen nära att nu anse målet uppnått och underlåta att arbeta vidare på sin allmänbildning. Samhällsinsikten vid det offentliga framträdandet ersättes av demagogiska finter och talesätt samt en viss förmåga att förvillra åhörarne genom att kasta boll med fakta och skjuta all skuld för missförhållandena i samhället över på andra partier. Detta går några år, men snart vända sig åhörarne bort från ett så ovärdigt gyckelspel. Parlamentarismen får genom ett sådant uppträdande lätt ett sken av humbug över sig och i de förtvivlade djupa leden blir det allt flera, som tro att räddningen ligger i att riva sönder samhällsorganismen så grundligt som möjligt. Så glider samhället utför ett sluttande plan till ett tillstånd av icke blott gagnlösa, utan för alla fördärvbringande skakningar, som kunde undgåts med en bättre folkupplysning och ett noblare samhällsskick i övrigt. Detta tillstånd måste ändras.

Om någon tid torde de byggnader i Vadstena, som nu användas för hospitalsändamål, bli lediga.

Önskvärt hade varit att dessa gamla byggnader aldrig använts för annat ändamål än till det andliga livets tjänst. Men då de nu åter bli lediga, borde de åtminstone för framtiden dels så mycket som möjligt återställas i sitt gamla skick under klostertiden, dels användas för till den andliga kulturens höjande syftande uppgifter.

Huru tilltalande vore det ej, om det minnesrika Vadstena kloster kunde användas till en skola för dem av vårt folk, som i ungdomen hindras eller hindrats från att förskaffa sig ett större mått av kunskaper, men vilkas begåvning kan antas komma att föra dem fram på något område som rådgivare eller föregångskrafter inom de breda lagren av folket.

I Vadstena skulle man kunna anordna en undervisningsanstalt, som på en gång vore folkhögskola och ett slags fritt universitet i mindre skala, där var och en, som någon tid ville ägna sig åt inhämtandet av kunskaper för att bli mera skickad för sin tillägnade verksamhet inom nykterhets-, fackförenings-, den politiska eller frikyrkliga rörelsen, kunde få draga sig tillbaka för att inhämta de kunskaper, som kunde hjälpa honom att på ett bättre sätt fylla sin ställning som en folkets rådgivare på något område.

Han skulle där gratis finna en cell att bo i, ett arbetsrum i stil med kungliga bibliotekets, med mångsidig och djupgående lärobokslitteratur; bibliotekarier, kunniga och brinnande för folkupplysningens sak, vilka på en gång kunde vara de boklånandes rådgivare och biträdande lärare och föreläsare i skolan. Logi, kost och arbetsmaterial skulle tillhandahållas gratis.

Fickpengar skulle en var vara i tillfälle förtjäna genom att på till egendomen hörande anlagd trädgård eller jordbruk förrätta allvarligt kroppsarbete under minst fyra timmar om dagen — detta dels för att få tillfälle att förtjäna en slant, men huvudsakligen därför att han på denna arbetstid skulle förvärva den andliga kraft, som skulle förhjälpa honom eller henne att under den övriga tiden av dagen inhämta andra färdigheter. Man kan nämligen enligt min uppfattning gå ut ifrån, att den, som inte i sin ungdom vill under åtminstone fyra timmar av dagen ägna sig åt verkligt kroppsarbete, av honom har nationen inte att vänta den arbetsduglighet och praktiska läggning att det är lönt att kosta på honom någon sådan undervisning, som det här är fråga om.

För att ytterligare garantera att ingen annan än en verklig arbetare

kommer in på skolan skulle var tredje månad från elev inlämnas ansökan om att få stanna kvar ännu tre månader. Denna ansökan skulle behandlas av en nämnd, som i första rummet skulle vid beviljandet av densamma ta hänsyn till den sökandes flit, i andra rummet hans begåvning och i tredje rummet de andra egenskaper, som låta förmoda att Sveriges folk och samhälle kan av honom vänta valuta för vad den kostat på honom genom upprätthållandet av läroanstalten. Inga andra än förstklassiga arbetsviljor böra tillåtas kvarstanna. På så sätt skulle vi snart bland folkets talesmän i politiska och fackliga frågor samt bland våra ledare inom nykterhets- och den religiösa rörelsen få fram en samling män och kvinnor, som dokumenterat sig som icke blott begåvade, utan även i andra avseenden som sådana personer, att man av dem har att förutse moget omdöme, omtanke om samhället och de övriga egenskaper, som man i en sund demokrati måste kräva av de personer, som skola föra en bredare allmänhets talan.

Det är svårt att nu i detalj utarbeta ett förslag, och jag nöjer mig med dessa antydningar. Det är nödigt att en utredning företages av personer, som av skilda orsaker och på skilda områden kunna antas ha överblick över vad som brister i detta avseende i vårt land och vad som behöves för folkets mera framskjutna krafter.

Därför hemställes,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t verkställa en utredning om anordnandet i Vadstena klosterns byggnader eller annorstädes av en fri högskola för de kroppsarbetande folklklasserna.

Stockholm den 31 januari 1919.

Fabian Månsson.
